

Nowe spojrzenie na zabytek (odc. 6) - fotogrametria cyfrowa kaplicy templariuszy w Chwarszczanach

Kaplica templariuszy i joannitów w Chwarszczanach, ob. kościół filialny p.w. Św. Stanisława Kostki - to budowla o wybitnych walorach artystycznych i historycznych, jedna z najstarszych i najważniejszych gotyckich realizacji na Pomorzu Zachodnim, w Polsce unikatowy przykład architektury o cechach charakterystycznych dla zakonu rycerskiego templariuszy. Jest jedyną zachowaną pozostałością istniejącej tutaj komandorii - jednego z najważniejszych ośrodków zakonu w środkowo-wschodniej Europie. Mieściła się tu siedziba preceptora na kraje słowiańskie, a po przejściu dóbr przez joannitów - reprezentacyjna siedziba baliwa (przeora) prowincji brandenburskiej.

Badacze wywodzą genezę obiektu - przy odniesieniach warsztatowych do tzw. strzechy choryńskiej - z tradycji kaplic pałacowych, dla której węzłowym punktem była realizacja paryskiej Sainte Chapelle. Obiekt cechuje też skomplikowana, wieloznaczeniowa symbolika, odwołująca się do niebiańskiej i ziemskiej Jerozolimy, a także Ecclesiae militantis - realizującego krucjatowe ideały Kościoła Walczącego.

Zapraszamy do wirtualnego zwiedzania! Tym razem prezentujemy Państwu dwa filmy, z których jeden jest także poglądowym przykładem wykorzystania fotogrametrii cyfrowej do tworzenia dokumentacji rysunkowo - inwentaryzatorskiej zabytkowych obiektów architektury.

Opracowanie inwentaryzacji cyfrowej obiektu: arch. Krzysztof Tymbarski, adiunkt BDZ, sierpień 2020

CHWARSZCZANY

**KAPLICA TEMPLARIUSZY I JOANNITÓW, ob. kościół filialny p.w. Św. Stanisława Kostki
nr rejestru zabytków: 568/1979 rok**

Zakon Templariuszy sprowadzony został na tereny pogranicza Wielkopolski i Pomorza Zachodniego przez książąt piastowskich w roku 1232, jeszcze przed aneksją ziem zaodrzańskich przez Brandenburgię. Fundacji dokonali, rywalizujący o te tereny książęta dzielnicowi: wielkopolski Władysław Odonic, śląski Henryk Brodaty oraz książę pomorski z dynastii Gryfitów Barnim I. Ośrodkiem największego na ziemiach polskich nadania były Chwarszczany w Ziemi Kostrzyńskiej.

Najważniejszą budowlę w obrębie tutejszej komandorii stanowiła kaplica - zachowana do dziś jako jedyny relikwiot pierwotnego, średniowiecznego założenia. Początkowo funkcjonowała tutaj niewielka świątynia granitowa. Jej pozostałością jest dolna partia fasady zachodniej obecnej budowli z portalem o wczesnogotyckiej formie z ok. poł. XIII w. oraz materiał rozbiórkowy - starannie obrobione granitowe kwadry w partii cokołowej.

W 2 poł. XIII w. wzrost zamożności i prestiżu komandorii spowodował rozbudowę założenia, co miało zapewne związek z utworzeniem tu siedziby preceptora na kraje słowiańskie. Druga - obecnie istniejąca - gotycka kaplica (konsekrowana w 1280 roku) założona została na planie prostokątnym jako ceglana, trzyprzęsłowa sala, od strony wschodniej zamknięta wielobocznie. Bryła - o smukłych proporcjach - opięta jest masywnymi przyporami, które w narożach fasady otrzymały charakterystyczną formę cylindrycznych wież zwieńczonych kopułowo. Po stronie północnej usytuowana jest dwuprzęsłowa zakrystia (z XIX w.), ujęta pięcioma przyporami, a przy elewacji południowej, zachowane są relikwiotowe dolne partie ścian późnogotyckiej kaplicy (przedsionka), dobudowanego przez joannitów, następców templariuszy (po kasacie zakonu w 1312 roku).

Elewacje świątyni, zakomponowane podobnie, przeprute są wysokimi ostrołucznymi oknami, sięgającymi powyżej zwieńczenia przypór. Fasadę zachodnią, zamkniętą trójkątnym szczytem z dzwonnica, flankują dwie cylindryczne baszty, częściowo wtopione w naroża budowli. Wnętrza baszt (z których jedynie południowa zawiera spiralne schody na poddasze) doświetlają okienka szczelinowe.

Pięknym elementem dekoracji architektonicznej elewacji są dwa ostrołukowe portale: główny portal zachodni - z granitowych kwadr, o dwukrotnie schodkowanych ościeżach oraz portal południowy - zestawiony z wysokich, ceramicznych segmentów z dominującym w zdobieniu profilem gruszkowym.

Wnętrze kaplicy zamknięte jest sklepieniem krzyżowo – żebrowym, w części wschodniej sześciopodzielny, wsparty na pojedynczych, cylindrycznych słupkach. W prezbiterium spływają one do posadzki, w części wzdłużnej kaplicy urywają się poniżej parapetów okiennych, a ich dolna zaokrąglona powierzchnia zdobiona jest motywem roślinnym i stylizowanym krzyżem. Ceramiczny detale (z oprofilowaniem kształtka gruszkową) otrzymały też dwie nisze w południowym odcinku wieloboku chóru, mieszczące pierwotnie sakramentarium i sedilia (siedzisko dla celebransa). Zachodnią część wnętrza świątyni zajmuje neogotycka, ceglana empora, wsparta na trzech arkadach.

Ściany kaplicy – na wysokości okien – obiega pas dekoracji malarskich, datowanych na 1 poł. XV w., ufundowany przez joannitów. Fryz zawiera przedstawienia tronujących apostołów i Św. Krzysztofa (w nawie) oraz stojące postaci świętych dziewic z atrybutami (prezbiterium). Ościeża okien zdobi więc roślinna z motywami kwiatowych pąków. Malowidła te, w końcu XIX w., zostały poddane konserwacji z rekonstrukcją w duchu neogotyku.

W XVI w. po przyjęciu protestantyzmu przez margrabiego Jana, władającego Ziemią Kostrzyńską, joannici opuścili komendę w Chwarszczanach. Utworzono tu folwark domeny państwowej. Kaplica do 1945 roku pełniła funkcję świątyni ewangelickiej jako filia parafii w Cychrach. W 1948 roku nastąpiła rekonsekracja świątyni jako rzymskokatolickiego kościoła p.w. Św. Stanisława Kostki, należącego do parafii w Sarbinowie.

Od 2009 roku przy obiekcie prowadzone są kompleksowe prace renowacyjno – rewitalizacyjne świątyni zakonnej, prowadzone pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie, poprzedzone szczegółowymi badaniami archeologiczno – architektonicznymi.

Obecnie kaplica chwarszczańska – dzięki organizowanym tutaj festynom historycznym, turniejom i inscenizacjom rycerskim – jest najbardziej znaną siedzibą templariuszy w Polsce.

Opracowanie tekstu: Kamila Wójcik, starszy kustosz BDZ